

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת שופטים, תשס"ח
מספר 772מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

משפט הפהנים מאת העם

פרשת שופטים עוסקת בסדרי מנהל ושלטון, מערכת המשפט, המלך ומעמד הכהנים והלוויים. ידוע שספר דברים מכונה גם "משנה תורה", כלומר חומש זה אמור בעיקרו לחזור על הנאמר בחומשים הקודמים (שמות-במדבר), אולם בהקדמה לספר דברים מסביר הרמב"ן:

הספר הזה ענינו ידוע שהוא משנה תורה, יבאר בו משה רבנו לדור הנכנס בארץ רוב מצות התורה הצריכות לישראל, ולא יזכיר בו דבר בתורת כהנים, ולא במעשה הקרבנות, ולא בטהרת כהנים, ובמעשי ה' שכבר ביאר אותם להם והכהנים זריזים הם.

כלומר לא נמצא בספר את הפרטים ההלכתיים הנוגעים לכהנים וללוויים, אלא בעיקר מצוות הקשורות לעם ישראל בארץ ישראל. והנה כשאנו מגיעים לפרשתנו אנו מוצאים פרט אחד הנוגע לכהנים (יח:ג-ה):

וְזֶה יְהִי מִשְׁפַּט הַפְּהִינִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זִבְחֵי הַזֶּבַח אִם שׂוֹר אִם שֶׁה וְנָתַן לַפֶּהן הַזֶּלַע וְהַלְחִיִּים וְהַקֶּבֶה. רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירְשָׁךָ וְיִצְהָרְךָ וְרֵאשִׁית גֹּז צֹאנֶיךָ תִּתֵּן לוֹ. כִּי בּוֹ בָּחַר ה' אֶל־לֵהִיךָ מִכָּל שְׂבָטֶיךָ לְעַמֵּד לְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים.

על פי פסוקים אלו פסק הרמב"ם (הלכות ביכורים ט, א):

מצוות עשה ליתן כל זובח בהמה טהורה לכהן הזרוע והלחיים והקיבה שנאמר וזה יהיה משפט הכהנים, ואלו הם הנקראים בכל מקום מתנות. ומצות זו נוהגת תמיד בין בפני הבית בין שלא בפני הבית ובכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ ובחולין אבל לא במוקדשין. השאלה העולה מדברי הכתוב בפרשתנו היא מדוע בחרה התורה לציין מכל נושאי תורת כהנים דווקא פרט זה שעוסק במתנות הכהונה. כאמור, הרמב"ן מציין שבספר דברים אין כמעט אזכור לענייני הכהנים, ואם כן, מה משמעות הבאת הדברים כאן?

הרמב"ן מסביר על אתר:

זו מצווה מחודשת לא נזכרה בתורה, כי במדבר שלא היו זובחים שור ושה רק שלמים לא הזכירה להם, שאינה נוהגת במוקדשים, ועתה כשבאו ליכנס לארץ חדשה להם וזה טעם מאת זבחי הזבח, כלומר כאשר יזבחו הזבח שהתירתי לכם (לעיל יב:כא) וְזִבְחֶתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנֶיךָ... כַּאֲשֶׁר צִוִּיתֶךָ וְאָכַלְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ.

אמנם הדברים נאמרו כבר בספר ויקרא ז:לא-לד. שם נאמר שייתנו לכהן מקרבן השלמים את החזה ואת השוק, כיוון שבמדבר לא הותר לישראל לשחוט בשר חולין לאכילה, אלא שחטו שלמים, והיו מתנות הכהונה מרובות כדי אכילת הכהנים. אבל כשייכנסו לארץ ותותר שחיטת חולין, ימעיטו להקריב שלמים מפני ריחוק המקום. לפיכך ציווה ה' לישראל שיספקו לכהנים צורכיהם וייתנו להם מזבחי החולין את הזרוע הלחיים והקיבה לאכילה ואת הצמר ללבוש.

רבנו בחיי על אתר מסביר:

וְזֶה יְהִי מִשְׁפַּט הַפְּהִינִים – נסמכה פרשה זו לשל מעלה, לפי ששם הזכיר שאין לבני לוי נחלה, ועתה בא לומר כי חקי המתנות האלו הם נחלתם מאת ה' יתעלה. ודרשו רז"ל במסכת חולין, מאת העם ולא מאת הכהנים.

בפסוקים הקודמים (א-ב) נאמר שלכוהנים וללוויים אין נחלה בארץ, ולכן מדגישה התורה שמתנות הכהונה הן החלופה לנחלה. כיוון שמי שאין לו נחלה הדעת נותנת שלא יהיה לו ממה להתקיים, ולכן דואגת התורה למלא את מחסורם.

בעל "כלי יקר" (ר' שלמה אפרים מלונטשיץ 1550-1619) מסביר:

רוב המפרשים חתרו למצוא דרך לסמיכות פרשה זו לפרשה של מעלה ולא מצאו ביאור מספיק, ואומר אני לפי שנאמר (בשמו"א ח:יא-יד) 'זֶה יְהִי מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם'; 'וְאֶת-שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת-כַּרְמֵיכֶם וְזִיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח', הורה במלת עליכם לומר שכבר נרמז בתורה משפט המלך ומעשהו כמ"ש 'שום תשים עליך מלך'. שיהיה מושל עליך בגופך וק"ו במאודך. ע"כ סמך לפרשת המלך שמשפטו ליקח הכול בזרוע, אבל משפט הכהנים אינו כן אלא שכר שירותו הוא נוטל כמ"ש 'לעמוד לשרת' וגו'. הפרשן מוליך אותנו לספר שמואל א', ששם מסופר על ירידת הכהנים מבית עלי, התנהגות מבזה של הכהנים במשכן שילה שתביא בהמשך לחורבן שילה, נפילת בני עלי הכהנים בקרב עם הפלשתים ושביית ארון ה' בידי הפלשתים. הכתובים שם מזכירים את הנאמר בפרשתנו¹, וכך נאמר בשמו"א ב:יג-יז (ההדגשות שלי):

וּבְנֵי עֲלִי בְנֵי בְלִיעֵל לֹא יָדְעוּ אֶת ה'. וּמִשְׁפַּט הַפְּהָנִים אֶת הָעַם כָּל אִישׁ זָבַח וְזָבַח וּבָא נֶעַר הַפְּהֵן כְּבָשָׁל הַבָּשָׂר וְהַמְזֻלָּג שְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים בְּיָדוֹ. וְהִכָּה בְּכִיּוֹר אוֹ בְּדוֹד אוֹ בְּקִלְחַת אוֹ בְּפָרוֹר כָּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמְזֻלָּג יִקַּח הַפְּהֵן בּוֹ כִּכָּה יַעֲשׂוּ לְכָל יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים שָׁם בְּשִׁלָּה. גַּם בְּטָרֶם יִקְטְרוּן אֶת הַחֵלֶב וּבָא נֶעַר הַפְּהֵן וְאָמַר לְאִישׁ הַזָּבַח תָּנֶה בָּשָׂר לְעֹלֹת לַפְּהֵן וְלֹא יִקַּח מִמֶּךָ בָּשָׂר מִבָּשָׁל כִּי אִם חֵי. וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאִישׁ קֶטֶר יִקְטִירוּן פִּיּוֹם הַחֵלֶב וְקַח לָךְ כְּאֲשֶׁר תִּאָּמַר נִפְשֶׁךָ וְאָמַר לוֹ. כִּי עָתָה תִּתֵּן וְאִם לֹא לְקַחְתִּי בְּחֻזְקָה. וְתִהְיֶה חַטָּאת הַנֶּעְרִים גְּדוּלָּה מְאֹד אֶת פְּנֵי ה' כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים אֶת מִנְחַת ה'.

מדובר כאן בהפרה בוטה של החוק. לוקחים כאן "כל אשר יעלה על המזלג", אין ממתנינים להקטרת החלב (השוו ויקרא ז:כט ואילך) אלא דורשים במפגיע בשר חי. הכתוב מסכם שמדובר בחטא גדול וחמור מאוד (יז). בהמשך הדברים הכתוב מציין שלעלי נודע עוד "וְאֶת אֲשֶׁר יִשְׁכְּבֶן אֶת הַנְּשִׁים הַצְּבָאוֹת פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד" (שם כב). חז"ל נחלקו בהערכת מעשים אלו של בני עלי, וכך שנינו בפסחים (נו ע"ב): "ארבע צווחות צווחה עזרה, ראשונה צאו מכאן בני עלי שטימאו היכל ה'". דעה אחרת על אורחותיהם של בני עלי מופיעה במסכת שבת (נה ע"ב):

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה אלא מה אני מקיים 'אשר ישכבון את הנשים'? מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהן מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבוס.

בתרגום השבעים השמיטו את עניין "הנשים הצובאות"², ומכאן למדים על המבוכה הקשה נוכח כתובים אלו. בהמשך מספר הכתוב שהבנים לא הקשיבו לתוכחת אביהם (ב:כה) - "וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבֵיהֶם"³. מכאן עולה תמונה שבה רואים השתלטות של הכהנים על המשכן בשילה, שבו הם עושים כבנחלתם הפרטית, הידרדרות דתית, מוסרית וחברתית, חוסר משמעת של בנים לאביהם, וכנראה גם העם לא הגיב באותה עת למתרחש במשכן⁴. בני עלי מייצגים תופעה של מעמד אריסטוקראטי כוהני שסובר ש"הכול מגיע לי".

לעניות דעתי, זאת כוונת הכתובים בפרשתנו, שאת הסברם ראינו לעיל בדברי ה"כלי יקר". התורה מציינת את רשויות החוק והמשפט בארץ וביניהם את הכהנים והלוויים. הכתוב מציין שגם לכוהנים מגיע חלק מהאוכל והביגוד מעצם היותם חסרי נחלה. אך באותה נשימה היא גם מדגישה ומזהירה "זֶה יְהִי מִשְׁפַּט הַפְּהָנִים מֵאֵת הָעַם", שלא יעזו להפוך את המקדש לנחלתם

¹ עוד על ההשוואה בין דברים יח:ג לשמו"א ב:יג-יד עיינו בספרו של משה גרסיאל ספר שמואל א' עיון ספרותי במערכי השוואה באנאלוגיות ובמקבילות, הוצאת רביבים 1983, עמ' 41-38.

² הרוצים להרחיב בגישת חז"ל יעיינו במאמרו של משה בר, "בניו של עלי באגדות חז"ל", בר אילן ידוטו (תשל"ז), עמ' 79-93.

³ דבריו נאמרו בשפה רפה אם משום זקנתו אם מחוסר יכולתו להשליט עליהם את מרותו. כך עולה בהמשך מתוכחת איש האלוקים לעלי.

⁴ ודוק בדברי הכתוב בשמו"א א:ג, ששם מוצגים בני עלי ככהנים בשילה, ואביהם, עלי, לא מוזכר. ועיינו ברד"ק ובמלבי"ם שמציינים שזאת הסיבה להימנעות העם מלהגיע לשילה ולעובדה שחנה מתפללת לבדה ומעוררת את פליאת עלי. בהמשך מאס העם בהתנהגות בני עלי וביקש להמליך עליו מלך (שמו"א ח').

הפרטית. הם משרתים בקודש, ושלוחי דידן מצווים בקודש ונשלחים לקודש בשם ה' אבל הם אינם מעל לקודש!

אפרים דז'בינסקי
גבעת שמואל

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>